

Beeld Brechtje Rood

Grenzen aan de groei - Consuminderen

Leven met genoeg: consuminderen voor klimaat en biodiversiteit

De Nederlandse consumptie gaat ten koste van de planeet. Onze voetafdruk moet drastisch omlaag, vindt ook het kabinet. Hoe, weet de politiek alleen nog niet.

Esther Bijlo 17 oktober 2022

Een jonge man belde vorige week aan bij Heleen van der Sanden. Hij kwam voor de aanleg van een glasvezelkabel. “Ik zei: ‘Ik ben niet geïnteresseerd, ik ben tevreden met wat we hebben aan internet’. Hij lachte, zijn gezicht klaarde op. Dat kan natuurlijk

ook, zag je hem denken, hij ging weer verder zonder aan te dringen.” Tevreden met wat er is, dat is precies de levensfilosofie van Heleen van der Sanden. Het is ook het motto van het blad dat zij uitgeeft, *Genoeg*.

Van der Sanden wil met het tijdschrift en internetplatform Genoeg.nl ‘de luxe van genoeg’ laten zien. Met interviews met bekende Nederlanders zoals cabaretier Pieter Derks in het laatste nummer, bredere verhalen over duurzaamheid en rechtvaardigheid, en praktische tips over bijvoorbeeld het maken van handwarmers en het verkleinen van je digitale voetafdruk. *Genoeg* wil mensen geen schuldgevoel aanpraten, en wegblijven van controverses over het wel of niet nuttigen van gehaktballen. Betutteling werkt niet, is de overtuiging van Van der Sanden. “We willen mensen niet de maat nemen. Het moet uit een persoon zelf komen om genoeg te nemen met minder. Het helpt als je laat zien dat die manier van leven aantrekkelijk kan zijn, je gelukkig kan maken. Dat je bijvoorbeeld ook minder haastig kunt leven.”

Genoeg viert dit jaar het 25-jarig jubileum, het blad – en inmiddels ook internetplatform – is gebouwd op de pijlers van de Vrekkenkrant die in de jaren negentig furore maakte. In 2006 nam Van der Sanden de titel *Genoeg* plus uitgeverij over met behulp van een tweede hypotheek. “Ik wilde het onderwerp breder trekken, met minder de toon van ‘wij weten het allemaal’. In het woord genoeg zit een balanceer-act, de balans tussen te veel en te weinig. Het is een zoektocht, geen statisch gegeven.”

Trouw maakt een serie verhalen omtrent Grenzen aan de groei. Het eerste deel – over de toenemende twijfel aan economische groei – verscheen 27 september. Deel twee over brede welvaart op 6 oktober.

Toegevoegde waarde in plaats van geld

Van der Sanden ziet de belangstelling groeien voor leven met ‘genoeg’. Bezoek aan het platform op internet steeg met 10 procent dit jaar. Het abonneebestand is niet zo groot, maar zeer stabiel met 3200 lezers. Het tijdschrift wordt, geheel in de eigen sfeer, gemiddeld wel vier keer doorgegeven en daarna vaak - bewaard. De nieuwsbrief heeft een groeiende schare gebruikers, nu 11.000. Wie het tijdschriftabonnement moet opzeggen vanwege geldtekort, kan een beroep doen op het lezersfonds: andere abonnees doneren daaraan.

Volgens Van der Sanden wordt het steeds duidelijker: met de westerse manier van consumeren doen we iets wat helemaal niet kan. “Er bestaat een antiek woord, prudent, dat we in ere zouden moeten herstellen. Het voorzorgsprincipe hanteren: als je niet zeker weet of je schade aanricht met je handelen, zou je het gewoon niet moeten doen. Dat principe zijn we kwijtgeraakt. We zijn lomp met zevenmijlslaarzen overal doorheen gestruind. De economie moeten we in het juiste licht gaan bekijken. Economie gaat niet over geld, maar over toegevoegde waarde.”

Eerder was Van der Sanden betrokken bij *De Kleine Aarde*, een ecologisch onderzoekscentrum en tijdschrift, opgericht in de jaren zeventig, dat de ‘ecologische voetafdruk’ bekend maakte in Nederland. Een goed instrument, vindt ze, om te laten zien dat Nederlanders veel meer consumeren dan de planetaire grenzen toelaten. “Dan kun je ook zien aan welke knoppen je kunt draaien

om dat te veranderen. *True price* bijvoorbeeld, echte beprijzing, waarin ook schade door vervuiling en sociaal onrecht meetellen. Dat zou verantwoord kiezen in de supermarkt een stuk makkelijker maken.”

Onze voetafdruk neemt alleen maar toe

Aan de wieg van de voetafdruk staat Jan Juffermans. De Kleine Aarde richt zich inmiddels op duurzame landbouw, Juffermans heeft zich sinds 1996 helemaal op de voetafdruk toegelegd. Iedereen heeft recht op een stukje van de aarde, ook de volgende generaties, is het uitgangspunt. Nederlandse consumenten - nemen een te groot stuk van de planeet tot zich, constateert Juffermans' Werkgroep Voetafdruk Nederland. Die zijn per persoon per jaar goed voor 5,7 'mondiale hectares'. Dat is ver boven het gemiddelde in de wereld, dat op 2,6 hectare ligt. Maar ook dat is nog te veel, de capaciteit van de aarde komt op 1,7 hectare per persoon per jaar.

De berekeningen zijn gebaseerd op cijfers van het internationale Footprintnetwork. De grondslag daarvoor is in de jaren negentig gelegd door Canadese wetenschappers. Het idee is dat eten, spullen, energie, omgerekend worden naar grondgebruik. Bij landbouw, transport en bebouwing is dat duidelijk. Energie wordt omgezet naar hectares bos die nodig zijn om de uitgestoten CO₂ weer op te nemen. Het aantrekkelijke van de maatstaf is dat het één getal oplevert en rekening houdt met de hele 'keten'; met wat elders in de wereld nodig is voor de binnenlandse consumptie.

Het aansprekende beeld van een (te grote) voet maakt volgens Juffermans duidelijk dat radicale verandering van leefstijl nodig is

om de aarde prettig bewoonbaar te houden. “Er is beleid nodig om dat voor elkaar te krijgen. Er is wel groeiende belangstelling voor minder consumeren, met *challenges* en sites en zo, maar de echte noodzaak wordt nog niet zo gevoeld. Tussen 2006 en nu is onze voetafdruk zelfs nog met een hectare toegenomen.”

‘Iedereen moet de pijn voelen’

Hoewel Juffermans hoopt dat mensen zelf aan de slag gaan, met de staatjes over de bekende grote vervuilers – vliegen, vlees eten, auto – in de hand, heeft hij daar geen grote verwachtingen van. Hij vindt dat consumenten ook niet veel aan te rekenen is. Juffermans is niet van het *eco-shamen* en ‘een beter milieu begint bij jezelf’. Er is beleid nodig: bevolkingspolitiek en harde prikkels zoals quoterings. Het idee van quoteren is aan iedereen een ‘eerlijk deel’ van de aarde uit te delen. “We kunnen beginnen met een CO₂-budget. Dat is praktisch al goed te doen en goed te communiceren. Iedereen mag een bepaalde hoeveelheid CO₂ uitstoten per persoon. Daar moeten ook bedrijven aan meedoen, zodat die sterker de prikkel voelen om schoner te produceren.”

Op een soortgelijk idee van econoom Barbara Baarsma kwam onlangs veel kritiek. Als zo’n budget verhandelbaar is, dan kunnen rijken gewoon doorgaan met vliegen en SUV-rijden, was een belangrijk bezwaar. “Dat zou niet moeten kunnen”, stelt Juffermans. “De rijken moeten niet van de armen kunnen kopen. Iedereen moet de pijn voelen, de rijken juist meer omdat die een historisch grote footprint hebben. Wat wel kan is dat de overheid ongebruikte CO₂-rechten opkoopt en uit de markt haalt. Dan profiteren mensen met lage inkomens er juist van dat ze minder vervuilen.”

Onze manier van produceren en consumeren moet op de schop

Dat de voetafdruk van Nederland naar beneden moet, is ook de overtuiging van het kabinet. Er bestaat een 'streefdoel' voor, in 2019 geformuleerd door het ministerie van landbouw: de ecologische voetafdruk van de Nederlandse consumptie zou gehalveerd moeten zijn in 2050. Dit voornemen was een reactie op het alarmerende rapport van het VN-panel voor biodiversiteit Ipbes uit 2019 over wereldwijd verlies van soorten en vernietiging van ecosystemen. Daarin constateerden wetenschappers dat het niet volstaat om natuur te herstellen en de milieudruk te verminderen. De huidige manier van produceren en consumeren moet op de schop, was de conclusie van het Ipbes.

Die halvering is geen harde doelstelling en ook nog niet wijd en zijd bekend. Niettemin ligt er sinds kort een scherper streven op tafel. De ecologische voetafdruk zou al in 2030 de helft lager moeten zijn, is op te maken uit een brief namens vier ministers aan de Tweede Kamer van half juli. Op de internationale biodiversiteitstop, in december in Montreal, zal dat de Europese inzet zijn.

De brief was een reactie op – alweer – een alarmerende publicatie, nu in *The Lancet Planetary Health*. De commissie buitenlandse zaken van de Kamer had daar om gevraagd. Die publicatie draaide om de 'materialenvoetafdruk', gebruikte grondstoffen voor de consumptie. Hoge-inkomenslanden gebruiken veel te veel, is de conclusie, rekening houdend met voor ieder land een 'eerlijk deel'. Nederland springt er ook nog

eens slecht uit als zesde op de lijst landen die per persoon de planetaire grenzen het meest overschrijden.

'Een setje voetafdrukken'

Nu is de materialenvoetafdruk weer wat anders dan Juffermans' footprint. En die verschilt weer van wat landen zelf berekenen, als ze dat al doen. Er is namelijk nog helemaal geen eenduidige maatstaf voor de ecologische voetafdruk. Daarmee zijn er ook nog geen samenhangende ideeën over hoe die halvering eigenlijk bereikt moet worden. Dat erkennen de ministers ook in de brief.

Om dat gat te vullen, werken het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en het Centraal Bureau voor de Statistiek sinds kort samen aan ' , zoals Harry Wilting van het PBL het noemt. Voor het klimaat is er een CO₂-voetafdruk, voor de natuur de biodiversiteitsafdruk, en voor inzicht in de stand van de circulaire economie de materialen-voetafdruk. Dan is er de watervoetafdruk, nog in ontwikkeling, die laat zien hoeveel liters water een kop koffie, een hamburger of een spijkerbroek vergt.

Tien spijkerbroeken waarvan je er maar twee gebruikt

Juffermans en consorten hebben goed werk gedaan en bijgedragen aan de bekendheid van het begrip voetafdruk, vindt Wilting. Maar de werkelijkheid is ingewikkeld en bovendien een statistische huzarenklus. "We willen indicatoren ontwikkelen waar we tien jaar mee vooruit kunnen, die aansluiten bij internationale data. Maatregelen kunnen goed zijn voor de ene voetafdruk en slecht voor de andere. Bijvoorbeeld meer energie uit biomassa, dat is voor de CO₂-voetafdruk goed, maar het kan tegelijk slecht uitpakken voor de biodiversiteit." Is er één maatstaf, dan zijn dat soort dilemma's moeilijk zichtbaar.

Volgens Juffermans is de ecologische voetafdruk van De Kleine Aarde al prima bruikbaar. Meer indicatoren ontwikkelen, prima, maar ga aan de slag met wat er al is, zegt Juffermans. “Er is geen tijd te verliezen.”

Voor de consument zelf hoeft het niet zo ingewikkeld te zijn, vindt Heleen van der Sanden van *Genoeg*. “In opiniepeilingen zie je dat er al veel mensen zijn die meer willen met minder. Wij steken mensen met die gedachten een hart onder de riem. Het is misschien niet sexy, je komt er niet mee aan tafel bij *Jinek*. Maar het is goed om te zien dat je echt niet de enige bent die het raar vindt om tien spijkerbroeken in de kast te hebben waarvan je er maar twee draagt.”